

NATO VE BİLİM

Kıvılcım Başak Vural

Dr., Bilim ve Aydınlanma Akademisi Yürütme Kurulu üyesi
kivilcimvural@gmail.com

ÖZET

NATO AND SCIENCE

ABSTRACT

İkinci Dünya Savaşı'nda ABD tarafından Japonya'ya atılan atom bombası, yalnızca yıkıcı etkisiyle değil, bilimsel ve teknolojik üstünlük ile iktidar gücünü elinde bulundurmanın birbirine paralel olduğu fikrinin hâkim olmasına neden olmuştu. Bunun sonucunda, 20. yüzyılda bilimsel ve teknolojik üstünlük, 19. yüzyılda sanayide üstünlüğün simgesi olan çelik ile eşdeğer hale gelmiştir. Bilim ve teknoloji aynı zamanda ülkeler nezdinde sivil savunma sorunu olarak görülmektedir. Bilim ile askeri kurum ilişkisi, silah teknolojisi, istihbarat veya iletişim teknolojisi üzerinden olağanlaşmıştır. Askeri kurumlar; bu alanlarda birçok bilimsel çalışmayı desteklemiş veya kendi bünyesinde bu çalışmaları gerçekleştirmektedir. İkinci Dünya Savaşı sonrası ABD öncülüğünde, üye ülkeler arası askeri iş birliği şeklinde kurulan ve temel hedefi komünizmle mücadele olan NATO (Kuzey Atlantik Paktı) için de bu böyle görülse de militarist bir örgüt olmanın ötesinde, bir siyasi yapı olması nedeniyle bilim ile ilişkisi yalnızca savaş teknolojisini geliştirmekten ibaret görülmemektedir. Özellikle Sovyetler Birliği'nin Sputnikleri fırlatması sonrasında, 1957 yılında NATO bünyesinde kurulan Bilim Komitesi NATO'ya üye ülkelerin temel bilim eğitiminden, akademik işgücünü belirlemeye kadar giden geniş bir yelpazede devinmesinin yanında, NATO'nun ideolojik mücadelesinin de önemli parçalarından biri olmuştur. Bu çalışmada, NATO Bilim Komitesi'nin kuruluş süreci, NATO arşivlerinden yararlanılarak incelenmiş ve faaliyetleri değerlendirilmiştir. Kuruluş amacı ile bilimsel faaliyetlerle ilişkisi anlaşılmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: NATO, bilim, teknoloji, emperyalizm

The atomic bomb used by the USA against Japan in the Second World War, not only had a destructive effect, but also led to the hegemony of the idea that scientific and technological dominance is in parallel with possessing the force of political power. As a consequence of this, in the 20th century scientific and technological dominance became equivalent to steel as the symbol of dominance in industry in the 19th century. Science and technology is also considered by the countries as a matter of civil defense. The relationship between science and military institution has become ordinary via weapon technology, intelligence or communication technology. Military institutions have supported many scientific studies on these fields or are pursuing such studies within their own structure. Although this issue is considered to be same for NATO (North Atlantic Treaty Organization), which was established after the Second World War under the leadership of the USA as a military cooperation among the member countries and whose main goal was struggle against communism, its relation with science should not be considered to be consisting only of developing warfare technology, due to the fact that NATO is a political structure as well. Especially the Science Committee, which was established within NATO in 1957 after the launching of the Sputniks by the Soviet Union, has become one of the most important parts of the ideological struggle of NATO as well as being active within a wide spectrum from the fundamental science education in the member countries to determining their academic labor force. In this article, the establishment process of the NATO Science Committee has been reviewed by making use the NATO archives and its activities have been evaluated. It has been tried to understand the motive of establishment of the committee and its relation to scientific activities.

Key Words: NATO, science, technology, imperialism

GİRİŞ

"4 Nisan 1949'da Kanada, Amerika Birleşik Devletleri ve on Batı Avrupa ülkesinden gelen 12 dışişleri bakanı karşılıklı bir savunma antlaşması imzalamak üzere Washington'da bir araya geldiklerinde gözlemcilerin hepsi olayın önemini kavramış değillerdi. Washington Post gazetesi törenin "eylemden daha görkemli" olduğu yönünde bir

de espri yapmıştı. Törende Dışişleri orkestrası ise Devlet Başkanı'nın eşi Bess Truman onuruna "Porgy ve Bess" müzikalinden şu iki parçayı çalmıştı: "It ain't necessarily so" ve "I got plenty of nothing" (Rühle, 2019)

NATO dergisinde Michael Rühle¹ imzalı yayınlan yazı, NATO'nun (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü) kuruluşunun başlangıçta pek ciddiye alınmadığını ifade eden bu cümlelerle başlıyor. Daha sonra, NATO'nun kuruluşunun "barış" için önemine değinerek yazısını sürdürüyor. Yüklendiği tüm misyonlar düşünüldüğünde kuruluşunu önemsizleştirmek elbette mümkün değil ama burada "barış" tanımının ideolojik karşılığı "Sovyetlerin genişleme politikasına karşı bir koruma duvarı" (Rühle, 2019) olmanın ötesinde bir anlamı vardı. NATO genel anlamda bir çeşit militarist bir yapı olarak kurulduğu izlenimi verse de kuruluş ilkeleri çerçevesinde, üye ülkelerle ekonomik iş birliği yapan, komünizmle mücadele adına sivil dahil olmak üzere tüm aygıtlarını kullanan siyasi bir yapıdır (Esen, 2001). 1957'de resmen kurulan, NATO'nun bilimsel faaliyetlere ve bilim politikalarına doğrudan veya dolaylı dahil olmasını sağlayan Bilim Komitesi de bu aygıtlardan biridir. Kuruluşunu NATO'nun başlangıç hedefi doğrultusunda, Sovyetler Birliği (SSCB) ile girilen rekabete borçludur.

NATO BİLİM KOMİTESİ'NİN KÖKENİ

Sovyetler Birliği'nin ilk yapay uydusu Sputnik 1'i 4 Ekim 1957'de, ikinci Sputnik 2'yi de 3 Kasım 1957'de dünya yörüngesine göndermesiyle insanlığın uzay macerası başlamıştı. Sovyetlerin bu başarısının şüphesiz Atlantik toplumunun üye hükümetleri üzerindeki etkisi kaçınılmazdı. ABD hükümeti, Sovyetlerdeki bilim insanı ve mühendis kalitesinin artmasından endişe duyacak ve uzay, eğitim ve bilim olan üç faaliyete öncelik verecekti (O'Toole, 1982). Dönemin Demokrat Parti Senatörü Lyndon Baines Johnson (J.F. Kennedy'nin öldürülmesinden sonra ABD Başkanlığı da yapacaktı) bu durumu, ikinci Pearl Harbor'a benzetecek ve Amerikan Ulusal Havacılık ve Uzay İdaresi'nin (NASA) kuruluşu için kolları sıvayacaktı (NASA, 2017). Eğitim ve bilim alanlarını gerçekleştirme görevi de askeri ittifak amaçlı kurulan NATO'ya verilecekti.

Sputnikler öncesi, Mayıs 1956'da Norveç'ten Halvard Lange, Kanada'dan Lester Pearson ve İtalya'dan Gaetano Martino "askeri olmayan alanlarda NATO iş birliğinin geliştirilmesi ve Atlantik toplumunun içinde daha geniş bir birlik oluşturma yolları konusunda Kuzey Atlantik Konseyi'ne tavsiyelerde bulunmakla" görevlendirilmişti. Bu görev sonunda, "Üç Akil Adamın Raporu" olarak bilinen bir rapor yayınlandı (Lange ve ark.1956). Bu raporda özellikle birkaç önemli nokta dikkat çekiyordu. Birincisi askeri alan hâlâ önemliydi. "Stalinist ilkeler hâlâ Rusya'yı onurlandırmaktaydı ve askeri tehdidin önceliğini koruduğuna" dikkat çekmekteydi ancak diğer yandan "askeri saldırıların büyük ölçüde genişlemesinin" olası olmadığı vurgulanmıştı. İkincisi, siyasal alanda "ortak bir Atlantik politikasının izlenebi-

leceği bir prosedür geliştirmek zordu". Ancak "Rusya'da olduğu gibi, Atlantik ulusları da kalıcı bir uyumla birleşmeliydi". Bilim tarihçisi John Krige'in deyiimiyle, "bir Atlantik ortaklığına ait olma duygusuna hayat vermek gerekiyordu" (Krige, 2008). Üçüncü husus ise bilimsel ve teknolojik ilerlemenin bu "ortaklık duygusuna" yapacağı katkıydı. Bu rapor, tavsiye niteliği taşımaktaydı ve hazırlandığı dönemde Birleşik Krallık ve Fransa'nın Süveyş Kanalı'nı "güvenlik altına almak" adına Mısır'ı işgal etmeleri, NATO'nun önceliklerini değiştirmiş ve raporu gündemden düşürmüştü.

Ancak Sputniklerin atılmasıyla raporun bilim ve teknoloji kısmı yeniden gündeme alındı ve konu hakkında yeni çalışmalar yapılmasına karar verildi. Bu konuda iki rapor hazırlandı. Birincisi, ABD senatörü Henry M. Jackson başkanlığında Sputniklerden beş hafta sonra hazırlanan "Trained Manpower for Freedom" (Özgürlük İçin Yetiştirilmiş İnsan Gücü) (Jackson, 1957) başlıklı rapor, diğeri Joseph B. Koepfli başkanlığında toplanan komisyonun hazırladığı "Further Action by NATO in the Field of Scientific and Technical Co-operation" (Bilimsel ve Teknik İş birliği Alanında NATO Aracılığıyla Daha Fazla Eylem) başlıklı rapordur (Koepfli, 1957). İki raporda da görülen, Atlantik toplumu için tutkal görevi görecektik "ortaklık duygusu" komünizmle mücadeleyle ve araç, bilim ve teknoloji alanında ilerlemeydi.

Jackson'ın raporunun ilk kısmında tanımlanan problem, bilimsel iş gücü eksikliğiydi. Rapor, "NATO üyesi ülkelerin, yetenekli bilimsel ve teknik insan gücünün ciddi kıtlığı şeklinde bir krizle karşı karşıya kaldığını" ifade ederek başlıyordu. Rakamlarla karşılaştırma yaparak, Sovyetlerde kişi başına düşen bilimsel iş gücünün, tüm NATO ülkelerinin iki katı olduğu ve bu iş gücünün nitelikli bir eğitimden geçtiklerini ifade ediyordu. Sovyetler Birliği'nin ilk uyduyu göndermesi bu bilimsel ve teknik yeterliliklerini yeterince kanıtlamaktaydı. Rapor sorunun çözümü için NATO'ya önerilerle devam ediyordu. Bunlardan en önemlisi bilimsel iş gücü eksikliğini gidermeye yönelik yapılan "NATO'nun savunması ve ekonomik refahı için azami önem taşıyan alanlarda araştırma deneyimi olan ve yılda en az 500 doktora derecesine sahip bilim insanı yetiştirilmesi" önerisiydi. Araştırmacıların olası çalışma alanları da belirtilmişti. Bunlar; uygulamalı matematik, aerodinamik, akışkan dinamiği, temel elektronik, nükleer fizik, katı hal fiziği, fiziksel kimya ve metalürji alanlarıydı. Diğer öneriler; NATO'nun desteklediği ve NATO'nun finanse ettiği bir "Yetenek Geliştirme Programı"nın kurulması, lise düzeyinde matematik ve fen alanlarında yarışmalar organize etmek, yaz okulu enstitülerinin sayısını ve çeşitliliğini artırmak için acil adımlar atılması, NATO üyesi devletlerin, bilim insanları ve mühendisleri ve ileri düzey öğrencileri içeren uluslararası değişim programları organize etmek ve Avrupa çapında bilim insanları ve mühendisler için değişim merkezi kurulması şeklinde sıralanmıştı. Yani NATO gibi askeri ittifak amaçlı kurulan bir yapının, bilimsel iş gücü sorununu çözebilmesi

1 NATO'nun Yeni Güvenlik Sorunları Bölümü Enerji Güvenliği Dairesi başkanıdır. Daha önce altı NATO Genel Sekreterinin konuşma metni yazarı olarak görev yapmıştır.

için ülkelerin eğitimden, iş kolu organizasyonuna kadar birçok konuda yetkili olması beklenmekteydi.

Jackson raporunun ana konusunu oluşturan bilimsel iş gücünün 1955 yılı için karşılaştırması Tablo 1’de verilmiştir (Krige, 2008). Veriler, NATO ve Sovyetler Birliği’nde lisans eğitimi almış kişi sayılarına aittir. Buna göre, NATO’nun Avrupalı üyeleri, nüfusun milyonu başına lisans seviyesinde 106 bilim insanı ve mühendis yetiştirmiştir. Bu rakam ABD’de 271 ve Sovyetler’de 375’dir. Genel toplama bakıldığında, Sovyetler Birliği’ndeki nüfus başına düşen eğitilmiş iş gücü sayısı, NATO ülkelerinininkinin iki katından fazladır.

Tablo 1: 1955 yılı lisans derecesi almış kişi sayısı (Major, 1956). Parantez içindeki sayılar “nüfusun milyonu başına” miktarları belirtmektedir.

	Nüfus	Bilim İnsanı	Mühendis	Toplam
NATO (Avrupa)	255,9 milyon	12.000 (47)	15.200 (59)	27.200 (106)
NATO (Kuzey Amerika)	176,1 milyon	23.600 (134)	24.100 (137)	47.700 (271)
NATO (Toplam)	432 milyon	35.600 (82)	39.300 (91)	74.900 (173)
Sovyetler Birliği	200 milyon	15.000 (75)	60.000 (300)	75.000 (375)

1951’den 1953’e kadar ABD Dışişleri Bakanlığı’nda Bilim Danışmanı olarak görev yapmış Kimyager Joseph B. Koepfli başkanlığında hazırlanan ikinci rapor Kasım 1957’de NATO’ya sunuldu (Koepfli, 1957). Rapor, NATO’yu bilimsel ve teknik iş birliği konusunda daha fazla aktif olmaya çağırıyordu. Raporun ilk kısmında “problem” başlığında sıralanan maddelerde; “Sanayileşmiş ülkelerin ekonomik ve askeri gücünün bilimsel ve teknik kapasitelerine bağlı” olduğunu söyledikten sonra, “SSCB’nin giderek artan teknik başarılarına” dikkat çekerek Sovyetler Birliği’nin “bilimsel ve teknik eğitime Batı ülkelerinden daha fazla kaynak harcadığını” ve “askeri ve ekonomik alanlarda, bilimsel ve teknik insan gücü tedarikinde ve bilimsel ve mühendislik bilgisinin uygulanmasındaki farklılıklara” vurgu yaparak, NATO üyesi ülkeler ile arasında “tehlikeli dengesizlik” olduğunu belirtiyordu. İkinci madde ise, NATO ülkelerinin bilimsel insan gücü sorununa değinmişti. Son olarak, bu sorunların çözümü için NATO ülkelerinin yeterince cesur ve yaratıcı adımlar atmadığını, halkları bilime özendirmek için birtakım adımlar atılması gerektiği ve bilimsel büyüme için gerekli finansman desteğinin sağlanması gerektiği konusunda tavsiyede bulunuyordu. Raporun ikinci kısmında, NATO’nun rolünü tanımlanmıştı. Buna göre, “üye ülkelerin ekonomilerini ve savunmalarını, kendi başarılarına ve ortak çıkarları ile güçlendirmelerinin önünde engel oluşturan bilim ve teknolojiadaki insan gücü yetersizliği sorunuyla başa çıkacak kurumun NATO olduğu” vurgulanmaktaydı. “NATO, acil durumlarda, bilimsel kaynakların, ortak çıkar çerçevesinde en iyi şekilde kullanılmasını sağlamak için ulusal planlar temin etmeli, üye devletlerin bilimsel kaynaklarını kullanımında tasarruf sağlamak ve bilimsel değişimi

teşvik etmek amacıyla, uygun durumlarda, uluslararası faaliyetleri doğrudan organize etmeliydi.” “NATO, amaçlarını ilerletebilecek diğer kurumları teşvik ederek veya maddi olarak desteklemeliydi. Böylece mevcut durumunu hafifletebilirdi. NATO’nun üye ülkelerin çabalarını etkileme ve teşvik etme konusunda diğer uluslararası örgütlerden daha iyi bir konumdaydı ve NATO hedeflerini ilerletebilecek kuruluşlara maddi yardım vermekte özgür olmalıydı.” Kısacası, rapora göre, üye ülkelerin ortak çıkarları doğrultusunda ve Sovyetler ile aralarında oluşan “tehlikeli dengesizliği” ortadan kaldırmak adına bilim ve teknolojiadaki insan gücü yetersizliği sorununu çözmek, bilimsel kaynakların kullanılmasını organize etmek ve finans desteği sağlamak görevi NATO’nun olmalıydı. Koepfli raporu, NATO’nun yapmasını tavsiye ettikleri bu görevleri yerine getirebilmesi için NATO’nun bir bilim komitesi kurması ve bir bilim danışmanı tayin etmesini öneriyordu. Bilim danışmanı, komiteye başkanlık edecek ve tavsiyelerinin günlük olarak uygulanmasını denetleyecek yüksek bilimsel kalibreli ve prestijli bir insan olmalıydı. Bilim komitesinin toplanma sıklığı, yetkileri, oluşumu yine raporda sıralanmıştı.

NATO Konseyi, 16 ve 17 Aralık 1957’de hükümet başkanları düzeyinde Paris’te bir araya geldi ve bu iki raporu görüştüğten sonra, NATO Bilim Komitesi resmen kuruldu (NATO Konseyi, 1957).

NATO BİLİM KOMİTESİNİN FAALİYETLERİ

Bilim Komitesi ilk toplantısını, 26-28 Mart 1958 tarihlerinde gerçekleştirdi. Üyeleri, resmi olarak hükümetlerini temsil etmelerine rağmen, esas olarak ulusal bilimsel topluluklarındaki bilimsel değerleri ve kıdemlerine göre seçildi. Üyeler ağırlıklı olarak, fizikçilerden ve gökbilimcilerden oluşuyordu. İlk toplantıya katılan on iki kişi arasında yalnızca bir biyolog (Danimarka’dan) ve bir kimyager (İtalya’dan) vardı. İlk yıllarda yapılan toplantılarda, ABD’nin fizikçi temsilci Isidor I. Rabi ve İngiliz hükümet temsilcisi (aynı zamanda zoolog) Solly Zuckerman etkin oldu (Krige, 2008).

Komite, Jackson raporundan referansla, ulusal otoriteler tarafından yönetilen burs programına ve yaz okullarına bütçenin büyük kısmını ayırdı. Burs programının 1 milyon dolar, yaz okullarının 150.000 dolar bütçesi vardı (Nierenberg, 1965). ABD, Ford Vakfı’nın da parasal desteği ile yaz okulu programlarına Bilim Komitesi organize etmeden önce başladı. Ford, 1958’de Fransız Alpleri’ndeki Les Houches’te, İtalya’da Varenna’da (NATO 1959’da devraldı) ve Paris’te Pierre Aigrain’de katı hal fiziği alanında yapılan yaz okullarını finanse etti (Krige, 2008).

Komitenin içinde patlak veren en ciddi tartışma, komite ile sivil savunma araştırmaları arasındaki ilişkiydi. Komitenin Fransız delegesi André Danjon, NATO’nun bir komitesi olarak, “Batı’nın savunmasını güçlendirmek

için, elektronik, radyo-astronomi, katı hal fiziği gibi, özel öneme sahip" alanlardaki araştırmalara ayrıcalık vermesi gerektiğini önerdi. İngiliz temsilci Zuckerman "komünist ülkelerde mümkün olabilir, ancak Batı demokrasilerinde bilim adamlarını Fransız temsilcisinin önerdiği şekilde yönlendirmek imkânsız" dedi. Kendi hükümeti, savunma araştırmaları önceliklerine ilişkin kontrolü asla NATO Bilim Komitesi'ne bırakmayacaktı. Sonuçta Fransa'nın önerisi kabul edilmedi (Krige, 2008). Bilim Komitesi'nin kuruluş önerilerinde yer alan raporlarda sıkça değinilen NATO ülkelerini Sovyetler gibi ortak amaçta birleştirme savı, üye ülkelerin kendi ulusal çıkarlarını ön plana alması ve emperyalist olanların kendi hegemonyalarını kurma isteğinden kaynaklı rekabetleri nedeniyle gerçekleşmemiş oldu. Bu açığın patlak verdiği konu askeri araştırmalar oldu. Aslında Bilim Komitesinin askeri araştırmaları finans etmesinde bir sakınca yoktu. İstenmeyen şey, bunun merkezi planlaması yapılarak, ülkelerin iç işlerine gereğinden fazla müdahale edebilme olasılığıydı. Bu çekişmeli konu, NATO'yu 1964'te ordunun araştırma ve geliştirme gereklilikleriyle paralel bir yapı oluşturmaya neden olacaktı.

1961 yılına gelindiğinde, NATO eğitim programı, %90'ının yaşları 21 ile 35 arasında genellikle, doktora ve doktora sonrası araştırmacı olan 765 kişiyi destekledi. Bunların % 20,2'si fizikçi ve % 21,3'ü kimyacı iken % 13'ü mühendisti. Ülkeler açısından, 312 kişiyle en fazla İngiltere'den, sırasıyla 97, 77 ve 66 İtalya, Fransa ve Almanya'dan gelen öğrenciler yararlandı. O yıl, bilimsel olarak daha az gelişmiş (özellikle Yunanistan, Türkiye ve Portekiz) üç ülkeden yalnızca 66 kişiye burs verildi (Krige, 2000). Mevcut iyi gelişmiş bilimsel altyapıları olan ülkeler, yaz okulları programından en iyi şekilde yararlanabildiler. Alt yapısı olmayan ülkelere aralarındaki bilimsel eşitsizlik yıllar geçtikçe daha da artacaktı. Program fonları, başta ABD olmak üzere siyasi ve askeri gücü elinde tutan ülkelere daha fazla aktarılacak, karar alma konusunda bu ülkeler etkin olacaktı.

BİLİM KOMİTESİ'NİN PROGRAMLARI

Bilim Komitesi 80'lere doğru gelince, "İstikrar için Bilim" programını başlattı. Bu programın hedefinde NATO'ya üye, az gelişmiş ülkelere Portekiz, Türkiye ve Yunanistan vardı. Programın fikri 1979 yılında atılmıştı ve o yıl NATO bilim danışmanı görevinde Türkiye'den, TÜBİTAK'ın kurucu genel sekreterliğini de yapmış olan, makine mühendisi Nimet Özdaş vardı (NATO, 2007). Programın başladığı 1980'de, yani Fransa'nın NATO'nun askeri yapısına entegre olmadığı bir dönemde, aynı göreve Fransız fizikçi Robert Chabbal getirildi. Fransa'da toplumda güçlü bir sol algı vardı ve bu algı, 1981 seçimlerinde Sosyalist Parti'den François Mitterrand'ı Cumhurbaşkanı yapacaktı. NATO'nun önceliklerinde Fransa ile entegrasyon süreci vardı (Rühle, 2019). Programın mimarı olan Öztaş ise görevini Chabbal'a devrettikten sonra, 12 Eylül 1980 askeri darbesi son-

rası kurulan Bülent Ulusu Hükümeti'nde yani "12 Eylül kabinesinde" hükümet değişene kadar Devlet Bakanlığı görevi yapacaktı.

Programın hedefi, bilimin ve teknolojinin ekonomik büyümeye etkin bir şekilde katkıda bulunabileceği koşullar yaratmak ve sosyal zenginleşmeyi sağlamak olarak belirlenmişti (Lee, 1991). Program, birinci aşamasında olan ilk beş yıllık sürede 15 araştırma projesi tamamlamış, ikinci 5 yıllık dönemde (1987-1992) 36 projeyi hayata geçirmiştir. Sosyalizmin çözülüşü sonrasında NATO'nun siyasi hedeflerindeki farklılaşmaya bağlı olarak 1997 yılında programa son verildi. Yerini "Bilim Yoluyla Barış" programı aldı. İstikrar programı büyük bütçeli bir program olmamakla beraber, programın hedef metninde yazan az gelişmiş ülkelerde teknolojik gelişme sağlamak hedefini gerçekleştirememiştir (Krige, 2000).

"Bilim Yoluyla Barış" programı, Sovyetler Birliği'nin çözülüşü sonrası, NATO'nun Avrupa-Atlantik Ortaklık Konseyi altında tanımladığı, eski sosyalist ülkeleri kapsama hedefiyle oluşturulmuştu. Adında "barış" geçen programın başlangıcından iki sene sonra NATO, Yugoslavya'yı bombalayacaktı. Bilim Komitesi'nin kuruluş sürecinde yazılmış, Sovyetler Birliği ile NATO üyesi ülkeler arasındaki nükleer silahlar arasındaki güç dengesine atıf yapan, SSCB'nin bilim ve teknikte hızlı ilerlemesini bir sorun olarak gören ve bu sorunları çözmek için öneriler getiren raporların bir önemi kalmamıştı. Artık SSCB yoktu ve NATO'nun eski bir sosyalist ülkeyi bombalamasının önünde bir engel de yoktu. Bilim programlarının özü de eski sosyalist ülkelere finans desteği ile bilimsel üretimi bağımlı hale getirmenin yanında, yetmiş insan gücünden yaralanmak, siyasi ve ekonomik bağımlılık ilişkisinin sağlamasına katkı koymaktı.

NATO Bilim Programı 1999 tarihli raporuna göre, 1998 yılında program kapsamında, yaklaşık 6000 bilim insanı, "Gelişmiş Çalışma Enstitüleri" ve "Gelişmiş Araştırma Atölyeleri" adı altında yapılan ve NATO'nun organize ettiği 104 bilimsel toplantıya katıldı. NATO ülkelerindeki bilim insanlarıyla iş birliği yapan yaklaşık 1000 Rus bilim insanı program kapsamında fonlandı. Ortaklık konseyi altında bulunan ülkelere yaklaşık 500 bilim insanı NATO fonlarıyla ABD'ye ziyarette bulundu. 1993-1998 yılları arasında eski sosyalist ülkelere 1500'den fazla genç bilim insanı, NATO'ya üye ülkelere okumaları için fonlandı. Aynı raporun 1997 verilerine göre, NATO bilim bursundan yararlanan öğrenciler içinde, %40.6 ile en fazla oran Avrupa'dan ABD'ye gidenlerden oluşuyordu. Eski sosyalist ülkelere NATO'ya üye Avrupa ülkelerine gelenlerin oranı ise %29.7'di. ABD'den NATO'ya üye Avrupa ülkelerine gidenle ise %5.7'de kalmıştı (NATO Bilim Programı- rapor, 1999). Bilimsel işgücü, eski sosyalist ülkelere, NATO ülkelere kayıyordu. Diğer yandan NATO ülkeleri arasında da ciddi eşitsizlik oluşmuştu. Oldukça yüksek oranda bilimsel iş gücü Avrupa'dan ABD'ye gidiyordu ve bu gidiş, NATO tarafından fonlanıyordu.

Günümüzde, “Bilim yoluyla Barış” programını bitirip yerine “Bilim yoluyla Barış ve Güvenlik” programı uygulayan Bilim Komitesi, ağırlıklı olarak güvenlik ve askeri projelerine öncelik vermektedir (NATO, 2019). Bugün programın desteklediği kilit proje, Savunma ve İlgili Güvenlik Kapasite Geliştirme (DCB) Girişimi olarak tanımlanan siber savunma ve eğitim projesidir. DCB projesi, ABD tarafından işgal edilmiş Irak’ta, Suriye’nin komşusu Ürdün’de ve eski sosyalist ülke Moldova Cumhuriyeti’nde uygulanmaktadır. Bu proje dışında yine program çerçevesinde, çalıştaylar düzenlenmekte, iş birliğine yönelik bağlantı desteği ve ar-ge desteği sağlanmaktadır. Öncelikli olarak, kimyasal, biyolojik ve nükleer faktör silahların hızlı tespit, bunların insanlar üzerindeki etkisi, bunlara karşı korunma, bunların imhası, gıda güvenliği gibi araştırma alanları belirlenmiş. Bilim Komitesi tarafından, “terörle mücadele” adına yapılan projelerin fonladığı bu program, NATO’nun yeni siyasi hedefleri ile uyumluluk göstermektedir.

SONUÇ

NATO’nun bilim komitesi kurmasının savunulduğu dönemde, temel bilim ve teknoloji, endüstriyel gelişmenin, ekonomik büyümenin ve askeri gücün artmasında kilit rol oynamaktaydı. Bilimsel ve teknolojik ilerlemenin gerisinde kalanın dünyada bir iddiası kalmayacağı düşüncesi hakimdi. Ayrıca, Bilim Komitesi’nin, askeri hedefler dışında Sovyetler Birliği ile girilen mücadeleyi diplomatik ve politik arenaya taşıma görevi de vardı. Kurula askeri amaçlı teknoloji geliştirmekten daha ulvi görevler yüklenmekteydi. Bilimsel iş gücünün oluşturulmasından, bilim ve teknoloji politikalarının belirlenmesine, araştırma alanlarının hangilerinin olması gerektiğine kadar pek çok başlıkta kendine çalışma misyonu yüklemişti. Komitenin harcadığı paranın büyük bir kısmı ulusal makamlarca seçilen doktora öğrencilerine ve doktora sonrası araştırmacılarına harlandı. Kalan bütçenin bir kısmı ileri araştırma enstitülerine harlandı. Savunmayla ilişkili temel bilim araştırmalarına doğrudan, eğitime dolaylı olarak destek sağlandı. Bu politika NATO’yu bilim dünyası nezdinde meşrulaştırdı. NATO gibi askeri bir kurumun bilim konusunun bu kadar içinde olması, bilim dünyasında bir rahatsızlık yaratmadı. Hatta prestijli görüldü. Oysaki 60’lar ve 70’lerde dünya genelinde sol düşüncenin güçlü olması nedeniyle NATO’nun halklar gözünde itibarı oldukça kötüydü. İzlenen politika, batı ülkelerinde siyasi üstünlüğü bulunan ülkelerin bilimsel iş gücü sorununu çözdüğü gibi, bilimsel çalışma yapan kurumları prestijli kurumlar haline getirdi. Özellikle ABD üniversiteleri dünya genelinde bilimsel çalışma yapmak için en çok tercih edilen kurumlar haline geldi. Bu da nitelikli iş gücünün ABD’ye kayması anlamına geliyordu. Bu berabere NATO’nun merkezinde bulunan ülkeler arasında eşitsizlik oluşturmaya sebep oldu. Nitelikli iş gücü sorunu çözüldüncə, bu konu NATO’nun gündeminden çıktı.

Bilim Komitesi, NATO üyesi az gelişmiş ülkelerde bilimsel çalışmaları desteklemek için “İstikrar için Bilim” programı hazırlayarak bu kapsamda pek çok projeyi fonladı. Böylece, NATO içinde zayıf halka durumdaki bu ülkeler sisteme entegre edilebilecekti. Diğer taraftan, NATO’nun toplumlar gözünde saygınlık sağlama amacı da bu projelerle sağlanmış olacaktı. Ancak Sovyetlerin çözülüşü ile NATO’da gündem değişti ve eski sosyalist ülkeleri kapsamak ve dünya kapitalist sistemine entegre etmek birinci öncelik oldu. Bu önceliğe göre bilim programı değiştirildi. Eski sosyalist ülkeleri kapsadıkdan sonra, NATO için sosyalizm korkusu bitmişti, artık toplumlar gözünde “saygınlık” kaygısı da taşımıyordu. Kendi içinde siyasi hegemonya tamamen ABD’nin eline olması, alınan kararların bu doğrultuda olmasıyla kendi iç tartışmaları ortadan kalkmıştı. Yeni gündemi “terörle mücadeleydi”. Böylece savunma projeleri öncelikli hale geldi. NATO, işgal ettiği ve kalıcı olmayı düşündüğü ülkelere savunma sistemleri kurmak ve kullanımı için eğitmek için bilim programları yapmaya başladı. Bu programların yöneticiliğini de Bilim Komitesi aracılığıyla gerçekleştirdi. Bilim Komitesi’ne atanan kişiler de bu yeni sivil savunma öncelikli çalışma fikrine uygun kişilerden seçildi. Bilim Komitesi, kuruluş hedefine bağlı olarak, her zaman NATO’nun dönemsel siyasi hedeflerini uygulamada yardımcı yapı olarak görev yaptı ve yapmaya devam etmektedir.

KAYNAKLAR

- Esen, A. D. (2001). Devrim Coğrafyasında NATO ve Alt Birimi Avrupa Ordusu. Gelenek, 65. Erişim tarihi: 15.06.2019 <https://gelenek.org/devrim-cog-rafyasinda-nato-ve-alt-birimi-avrupa-ordusu/>
- Jackson, H. M. (1957). Trained Manpower for Freedom. Paris: North Atlantic Treaty Organization. Erişim tarihi:18.05.2019 http://archives.nato.int/uploads/r/null/1/3/137330/0095_Scientific_and_Technical_Co-operation_in_NATO_1957-1958_ENG.pdf
- Koepfli, J. B. (1957). Further Action by NATO in the Field of Scientific and Technical Co-operation. Paris: North Atlantic Treaty Organization. Erişim tarihi:18.05.2019 http://archives.nato.int/uploads/r/null/1/3/137330/0095_Scientific_and_Technical_Co-operation_in_NATO_1957-1958_ENG.pdf
- Krige, J. (2000). NATO and the Strengthening of Western Science in the Post-Sputnik Era. Minerva, 38(1), 81–108.
- Krige, J. (2008). American Hegemony and the Postwar Reconstruction of Science in Europe. ABD: MIT Press
- Lange, H., Pearson, L., ve Martino, G. (1956) The Committee of Three. Erişim tarihi:18.06.2019 https://www.nato.int/archives/committee_of_three/CT.pdf.
- Lee, H.A. (1991). Science and Technology in Support of Economic Growth. NATO’s Science for Stability Programme. NATO Review, 39, 22-27.
- Major, R. (1956). Recruitment and Training of Scientists, Engineers and Technicians in NATO Countries and the Soviet Union. Erişim Tarihi: 15.01.2013 <http://archives.nato.int/recruitment-and-training-of-scientists-engineers-and-technicians-in-nato-countries-and-soviet-union;isad>
- NASA (2017). Sputnik and the Creation of NASA: A Personal Perspective. Erişim tarihi: 28.09.2017 <https://www.nasa.gov/feature/sputnik-and-the-creation-of-nasa-a-personal-perspective>

- Nierenberg, W.A. (1965). The NATO Science Program. Bulletin of the Atomic Scientists 21(5), 45-48.
- NATO (1957). Manpower Planning Committee. Erişim tarihi: 25.04.2017 http://archives.nato.int/uploads/r/null/1/2/12905/AC_36_M_D_54_ENG.pdf
- NATO (1999). The NATO Science Programme. An illustrated Survey. Bringing scientists together for progress and peace. Erişim tarihi: 01.01.1999 <http://archives.nato.int/nato-science-programme-illustrated-survey-bringing-scientists-together-for-progress-and-peace>
- NATO (2007) Principal Officials at the NATO International Staff. Erişim tarihi: 11.06.2007 <https://www.nato.int/cv/is/home2.htm>
- NATO (2019) Science for Peace and Security. Erişim tarihi: 08.07.2019 <https://www.nato.int/cps/en/natolive/78209.htm>
- O'Toole, T. (1982). When Sputnik Shocked Us. Erişim tarihi: 15.06.2019 https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1982/10/04/when-sputnik-shocked-us/3822712e-3afb-4452-990b-2f78d67b-38b4/?utm_term=.bc210d9bdd30
- Rühle, M. (2019). Büyük Yanılsama'nın sonu: Norman Angell ve NATO'nun kuruluşu. NATO Dergisi. Erişim tarihi:15.06.2019 <https://www.nato.int/docu/review/2019/Also-in-2019/the-end-of-the-great-illusion-norman-angell-and-the-founding-of-nato/TR/index.htm>